

Lucia CEPRAGA

DESPRE TERMINOLOGIA ECONOMICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ (1830-1918)

Prima jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin transformări profunde în plan social și istoric. După cum afirmă prof. ieșean Gh. Ivănescu: „Evenimentele din 1828-1829 au adus, mai întâi de toate, o mare schimbare în ce privește sursele neologismelor române. Dacă până atunci scriitorii români și publicul cult românesc împrumutau neologisme din limbile greacă și germană și din limba latină în pronunție germano-maghiară, după tratatul de la Adrianopol (1829) ... se înlătură neologismele grecești, germane și latino-maghiare, înlocuindu-se cu neologisme romanice (franceze, italiene) și latine (neologismele rusești rămân mai departe în limbă)” [6, 647].

Dezvoltarea și unificarea limbii literare cunoaște în perioada de după 1848 o amploare fără precedent. Se constată o îmbogățire a mijloacelor ei lexicale prin achiziționarea a numeroase neologisme de diverse origini. Se face simțită și tendința de eliminare a elementelor lexicale care nu mai corespund noilor realități sociale.

În evocarea originii neologismelor de la mijlocul secolului

al XIX-lea începem cu cele de proveniență rusească. Însușirea lor a fost posibilă, în primul rând, datorită aspectului fonetic aproape identic cu cel al cuvintelor corespunzătoare din limba rusă. De exemplu: **aghent** (AR-48, IV, 302) din rus. *aghent*, **asociație** (ARM-48, 216) din rus. *asoțiația*, **canțelarie** (AR-48, IV, 41) din rus. *kanțeliaria*, **proțes** (ARM-48, 6) din rus. *proțes*, **țenzură** (ARM-48, 202) din rus. *țenzura*.

O altă categorie de termeni administrativi atestați destul de frecvent în limba epocii sunt:

– **comandirovcă** din rus. *komandirovka*: ...*întru îndeplinirea comandirovcei ce vi s-a încredințat prin porunca nr. ...* (ARM-48, 20), echivalentul de astăzi: **deplasare**, **delegație**;

– **dellă** din rus. *delo*, „act, dosar”: *Apoi, așa precum prin țătatul ofis aflătătoriu la dellă să poruncește să să rânduiască doi din privegheții ținutului...* (ibidem, 254), echivalentul de azi: **afacere**, **acțiune**, **tranzacție**.

– **doclad** din rus. *doklad*, „comunicare, referat, raport”: *Statul având primit la tratative asupra poteratului doclad* (ibidem, 219), echivalentul de azi: **referat**, **raport**, **dare de seamă**;

– **poșlină** din rus. *poșlina*, „vamă”: *Desființarea poșlinei ca una ce este dăunătoare* (ibidem, 7), astăzi utilizându-se: **vamă**, **taxă vamală**;

– **raspiscă** din rus. *raspiska*, „chitanță, adeverință”: *Să-l arestuiască... încredințându-l sub raspiscă* (ARM-48, 17), în prezent utilizându-se: **recipisă**, **chitanță**;

– **sprafcă** din rus. *spravka*,

„informație, adevărință, certificat”: *Să se facă sprafcă...* (ibidem, 322), echivalentul din prezent: **certificat, adevărință**;

– iar pentru **stolonacealnic** din rus. *stolonacealnic* se întrebunțează astăzi: **șef de secție**.

Chiar dacă influența limbii grecești s-a extins asupra vieții economico-administrative și juridice pe la 1848, actele oficiale conțin puține elemente lexicale de origine neogreacă. Se face însă simțită existența unor elemente ale influenței grecești, cum ar fi numeroasele forme verbale cu sufixele **-arisi** și **-isi**.

„Sufixele **-arisi** și **-isi** sunt alăturate unor verbe românești, rusești sau franțuzești, dând naștere la forme hibride și efemere” [7, 129]. Dintre numeroasele exemple cităm: **adresărisi** (ARM-48, 57), **depozitarisi** (ibidem, 189), **complectarisi** (ibidem, 162) etc.

Despre evoluția limbii în perioada respectivă, judecăm analizând **Dicționarul** lui Th. Stamat: „**Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles**, Iași, 1851” scris în alfabetul zis de tranziție. Astfel,

– pentru noțiunea **a conduce** sau **conducere** figurează termenii: **administrez** (dar nu **administru**) (Th. Stamat), respectiv **administrație** (idem);

– pentru termenul de azi: **aviz** se utilizau **anonsă**, „înștiințare” și **aviz**, „înștiințare” (idem);

– iar pentru **a da faliment** – formele: **bancrotez, bancrump** (idem).

Termenul **director** are sensul „dregătoriu, ocârmuitorul unui așe-

zământ, unei instanții”. Se mai atesă în dicționar și derivatele acestuia: **directoriu**, „dregătoria ocârmuitoare unor trebi”; **directorial**, „ce se cuvine directorului” (idem).

Din **Dicționarul** lui Th. Stamat deducem unele particularități lingvistice ale terminologiei gestionare de până la 1851, chiar până la 1856. Astfel, în perioada respectivă se utilizau două forme, una în **-ție**, iar cealaltă în **-ciune**. De exemplu:

– **amortizație – amortizaciune**, „nimicirea unei datorii, declarația, dechiarăciunea unei documente de nevalabile (bancnote, sineturi)” (Th. Stamat);

– **acție – acciune**, „faptă, lucrare, bilet prin carele se împărtașește cineva de vreo întreprindere” (idem);

– **dispoziție – dispusaciune**, „înorânduire, punere la cale, plecare spre ceva” (idem);

– **organizație – organizaciune**, „potrivita înorânduire a părților unui trup a unui tot” (idem);

– **remunerație – remuneraciune**, „răsplătire (pentru slujbe)” (idem);

– **reorganizație – reorganizaciune**, „reorganizare, organizare, înrânduire de nou, întocmire” (idem);

– **tranzacție – tranzacciune**, „învoire, împăcaciune, săvârșirea unei neuniri, a unei pricini” (idem).

Altă particularitate ne vorbește despre influența latino-romană tot mai insistentă și constă în utilizarea variantelor cu „**c**” pe lângă cele cu „**ț**”. De exemplu:

– **acțeptant – acceptant**, „primitorul unei cambii trase asupra”

(Th. Stamatii);

– **acțept – accept**, „primirea unei cambii, unui vecsel tras asupra cuiva să-i răspundă prețul” (idem);

– **asoțiație – asociație**, „însoțire la o întreprindere, unire în tovărășie” (idem);

– **comerțial – comercial**, „neguțitoresc” (idem);

– **țertificat – certificat**, „adeverință, mărturie” (idem);

– **comerțiu – comerțiu**, „negot” etc. (idem, ibidem).

Așadar, „neologismele care ne veniseră prin intermediul rusei capătă după 1856 un aspect fonetic sau structural identic sau asemănător cu cel din limba latină” [6, 647].

În scrierile sale economice, I. Ghica întrebuintează mai mulți termeni neologici, cum ar fi: **anuitate, agios, bancă, bilet la ordin, cash, cec, conosament, gir, poliță, scont, warrant** etc.

M. Eminescu, vorbind despre constituirea colectivităților, „demonstrează că oamenii exprimă eul lor, singuri sunt un produs al timpului în care trăiesc și activează – expresiunea timpului său”. Deci istoria omenirii e privită de M. Eminescu ca **istorie a economiei**, adică **a modului de gospodărire** a societății umane cu ierarhia verticală, exprimată prin „forme sociale de trai și de producție” [8, 105]. Astfel, referindu-se la ideea de „a conduce, a administra”, M. Eminescu spune: „...ce lucru gingaș e **administrația** și cât e de necesar ca un subprefect să știe atâta carte, cât și un **profesor de administrație și de economie politică**...și, pe lângă aceasta, trebuie și o deprindere cu locul în care trăiește, pentru a ști să

aplice ce știe” [2, 26].

Meditând asupra problemelor economico-administrative, M. Eminescu a apelat la un șir de termeni, cum ar fi: **personalitate, om-personalitate, scop** etc. Aceste lexeme se încadrează perfect în terminologia managementului contemporan, dat fiind faptul că procesele de muncă desfășurate în cadrul organizațiilor solicită conducătorilor, personalului antrenat însușiri diferențiate, în funcție de complexitatea activităților. Una din calitățile de bază ale managerilor este **personalitatea**, termen definit de M. Eminescu drept „expresie a unor lucruri, care există numai în Om... și cari nu există în natură” [1, 469]. Prin termenul și noțiunea **scop** M. Eminescu „leagă într-un singur nod economia, energia naturală și umană” [8, 143].

Manuscrisele nr. 2257, 2264, 2270 conțin cele mai importante categorii economice, definiții exprimate de M. Eminescu prin termeni: **balanță economică, capital de bani, comerț intern și comerț extern** (numit la M. Eminescu **și comerț înăuntru țării** și, respectiv, **comerț în afara țării**), **export, import, liberalism, liberalizare a prețurilor, muncă productivă, operații barter, proprietate, protecționism, protejarea producătorilor, teoria costurilor, valoare-muncă** etc.

M. Eminescu definește **economia** drept „dreaptă cumpănire între foloasele aduse de cutare și sacrificiile făcute pentru ea” [1, 467], iar **proprietatea** ca „o realizare materială a procesului de muncă” (idem, ibidem).

M. Eminescu nu este economist, nu s-a impus prin originalitatea gândirii economice, dar a fost totuși „capabil să înțeleagă conceptele economice ale lui Smith, Ricardo, Mill și, uneori, să le poată feri de unele rătăcirii ale altor economiști mai minori” [8, 156].

Grație erudiției sale vaste, M. Eminescu îmbogățește limba literară a secolului al XIX-lea cu numeroase neologisme, cu termeni de specialitate: **arbitraj**, **cesiune**, **deficit**, **excedent**, **hausse**, **încasso**, **operații de comerț**, **operații de speculă** etc. De exemplu: ... *Vom spune că există două soiuri de operații de bursă: operații de comerț și operații de speculă* [3, 467]. **Creditul produce hausse la bursă** (ibidem, 467); **Incasso, plata cupoanelor lor de dobânzi și dividende și alte mandate** (ibidem, 468).

În lucrările sale poetul utilizează atât termeni în limba din care îi împrumută: **en gros**, **en detail**, **hausse** etc., de exemplu: ...*cumpărare de acțiuni sau de titluri en gros și specularea lor la bursă en detail* [3, 473]. **Creditul produce hausse la bursă** (ibidem, 467), cât și termeni împrumutați din sursa populară: **prisos**, **scăzământ**, **folios** etc., de exemplu: *Alege o hârtie discreditată, pentru ca mai târziu când se suie cursul s-o vândă* (ibidem, 468); **Prisoasele economiilor individuale...** [2, 29]; *Operațiile lor constă în scontarea... legilor cu un scăzământ...* [1, 251]; *Economiia, adică dreapta cumpărare între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea* [1, 467].

Așadar, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se observă tendința de îmbogățire a limbii literare și, respectiv, a sistemelor terminologice cu neologisme. Se intensifică procesul de cultivare a limbii și se stabilesc formele adecvate ale termenilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eminescu, M., *Opere*, vol. IX, București, 1980.
2. Eminescu, M., *Opere*, vol. X, București, 1989.
3. Eminescu, M., *Opere*, vol. XII, București, 1985.
4. Eremia, A., *Destinul cuvintelor*, Chișinău, 1989.
5. Ghica, I., *Convorbiri economice*, București, 1940.
6. Ivănescu, Gh., *Istoria limbii române*, Iași, 1980.
7. Șerban, E., *Observații asupra lexicului unor documente de la 1848 // Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, 1958, vol. II, p. 129.
8. Ustian, I., *Omul produce scopuri*, Chișinău, 2000.

ABREVIERI UTILIZATE

ARM-48 – Anul revoluționar 1848, în Moldova, vol. I, București, 1958.

AR-48 – Anul 1848 în principatele române, vol. I-IV, București, 1902-1906.